

DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2025.1.7>

УДК 378: 37.013

Лідія Ващенко

<https://orcid.org/0000-0002-0637-2142>

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу моніторингу
та оцінювання якості загальної середньої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
вул. Січових Стрільців, 52-Д, 04053 Київ, Україна,
vaschenko_ls@ukr.net

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У цьому дослідженні виокремлено критерії оцінювання педагогічної діяльності вчителів біології закладів загальної середньої освіти: інформаційний, предметний, методичний, мотиваційний, самоосвітній, результативність навчання, здатність до самооцінювання. До кожного з них розроблено показники, що включають основні сутнісні ознаки критерію. Висвітлено результати дослідження ставлення вчителів біології як об'єкта оцінювання до запропонованих критеріїв та показників оцінювання. Дані зібрані за допомогою онлайн-опитування. Виявлено, що педагоги, які брали участь в опитуванні, надали перевагу комунікативному, предметному та методичному критеріям оцінювання педагогічної діяльності. Недооціненими виявилися мотиваційний та інформаційний критерії, які в рейтингу оцінок зайняли останні два місця. Результати дослідження надали можливість зробити висновки про необхідність під час оцінювання педагогічної майстерності використовувати інтегральний підхід до оцінки, коли оцінюється не лише результат педагогічної роботи, але й сам процес педагогічної діяльності. Цим пояснюється потреба подальшого дослідження питання про необхідність перейти від практики оцінювання загальних якостей учителя до оцінювання складників його педагогічної майстерності.

Ключові слова: комунікативність, критерії оцінювання, методична майстерність, оцінювання педагогічної діяльності вчителя, показники оцінювання, професійна компетентність учителів біології, учитель біології.

ВСТУП

На етапі модернізації системи загальної середньої освіти оцінювання ефективності професійної діяльності педагогів є особливо актуальним. Учені висловлюються про майже аксіоматичну залежність між ефективністю професійної діяльності педагога і результативністю навчання учнів, між якісною роботою педагогів і успішністю впровадження освітніх реформ, а також між якісною підготовкою вчителів і гармонійним функціонуванням освітньої системи (Леврінц, 2019, с. 111). Оцінювання роботи вчителів є ефективним засобом для оцінки якості та забезпечення того, щоб у кожному класі був висококваліфікований учитель (Darling-Hammond, 2013).

Оцінка результативності професійної діяльності вчителів передбачає створення відповідної критеріальної бази, яка дозволить оцінити рівень досягнення поставленої мети. Використання критеріїв для оцінювання результатів діяльності педагога надає можливість представляти результати своєї роботи за допомогою різних форм і методів; робить оцінку більш об'єктивною і прозорою.

Звернемося до чинної нормативно-правової бази щодо критеріїв оцінювання педагогічної діяльності вчителів системи загальної середньої освіти. Засадничі принципи цього процесу визначені Законом України «Про освіту (2017, ст. 41, 48–51) та Законом України «Про повну загальну середню освіту» (2020. ст. 48–49).

Відповідно до зазначених законів система забезпечення якості в закладах освіти може включати оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників (Закон України про освіту, 2017, ст. 41 п. 3).

Наказом МОН від 30.04.2021 р. «Про деякі питання здійснення огляду (контролю) у сфері загальної середньої освіти», яким затверджено Порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти, визначено критерії та індикатори оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти (у сфері загальної середньої освіти). У графі оцінювання професійної діяльності педагогічних працівників закладу загальної середньої освіти виокремлено загальні критерії оцінювання:

1. Педагогічні працівники планують свою діяльність, аналізують її результативність.
2. Педагогічні працівники застосовують освітні технології, спрямовані на формування в учнів ключових компетентностей та умінь, спільних для всіх компетентностей.
3. Педагогічні працівники беруть участь у формуванні та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учнів (у разі потреби).
4. Педагогічні працівники сприяють формуванню суспільних цінностей в учнів у процесі їх навчання, виховання та розвитку.
5. Педагогічні працівники використовують інформаційно-комунікаційні (цифрові) технології в освітньому процесі.
6. Педагогічні працівники забезпечують власний професійний розвиток і підвищення кваліфікації.
7. Педагогічні працівники діють на засадах педагогіки партнерства.
8. Педагогічні працівники співпрацюють з батьками учнів з питань організації освітнього процесу, забезпечують постійний зворотній зв'язок.
9. Педагогічні працівники під час провадження педагогічної та наукової (творчої) діяльності дотримуються академічної доброчесності.

Важливим підґрунтям розроблення критеріїв оцінювання педагогічної діяльності вчителів біології є врахування мети біологічної освіти, яка визначена Державним стандартом (2024). Натепер метою природничої освітньої галузі є формування особистості здобувача освіти, який усвідомлює цілісність природи та основні її закони та закономірності, володіє певними вміннями наукового дослідження, оцінює вплив природничих наук, техніки і технологій на соціоприродне середовище, реагує на виклики, зумовлені людською діяльністю, діє для забезпечення сталого розвитку, здатний до професійного самовизначення і самореалізації та застосування здобутих знань і набутих умінь для суспільного блага. Вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в природничій освітній галузі передбачають, що здобувач освіти: пізнає світ природи засобами наукового дослідження; опрацьовує, систематизує та представляє інформацію природничого змісту; усвідомлює розмаїття і закономірності природи, роль природничих наук і техніки в житті людини та оцінює безпекові ризики; відповідально поводить себе для забезпечення сталого розвитку суспільства; розвиває власне наукове мислення, набуває досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами). Отже, оцінювання професійної діяльності вчителів біології має спиратись на критерій наявності у вчителя біології відповідних системних знань у природничій галузі, стійких ціннісних орієнтацій на сталий розвиток суспільства у гармонії з довкіллям.

Аналіз наукової літератури визначив, що, незважаючи на те, що розуміння понять «критерій» та «показник» є усталеним, у контексті педагогічних досліджень існують різні підходи для їх трактування.

Для початку визначимо сутність поняття «критерій». За Енциклопедією освіти (2021, с. 498), критерії якості педагогічної діяльності – це ознаки, за якими визначається ступінь відповідності педагогічної діяльності встановленим цілям, стандартам, нормам. Критерії якості педагогічної діяльності призначені для якісної характеристики педагогічної діяльності

через кількісну міру досягнення проєктованої мети і визначаються відповідно до етапів педагогічної діяльності: мотиваційного, операційно-пізнавального, контроль-но-оцінного тощо. Тобто критерій – це об'єктивна характеристика, яка є підставою для порівняльної оцінки досліджуваних явищ або ступеня її розвитку в об'єктів дослідження. Причому критерії відображають суттєві ознаки досліджуваного явища і саме тому підлягають оцінці (Линник, 2013, с. 170–177).

Дослідник М. Бирка (2017) звертає увагу на те, що поняття «критерії» у педагогічних дослідженнях тісно пов'язаний з поняттям «показники», які визначаються як узагальнені характеристики (властивості) об'єкта або процесу. Тобто кожен критерій виражається сукупністю конкретних показників. Показник – це якісна або кількісна характеристика сформованості певного критерію. Причому критерій завжди залишається незмінним, на відміну від показників, що його характеризують.

Оцінювання професійної діяльності вчителя має багатогранний характер, що враховує різноманіття критеріїв, здатних об'єктивно відображати ефективність та якість педагогічної роботи. Аналіз сучасних педагогічних досліджень дає підстави зробити висновок про те, що різні вчені по-різному класифікують критерії та показники, за якими можна оцінити педагогічну діяльність вчителів, хоча за своєю сутністю вони досить подібні.

Так, L. Darling-Hammond (2013) на основі аналізу джерельної бази підсумувала професійно значущі якості вчителів, за якими варто оцінювати роботу вчителя:

- високий інтелектуальний рівень і комунікативні вміння, важливі для організації власної розумової діяльності й освітнього процесу, проведення педагогічного спостереження й прогнозування;
- ґрунтовні знання фахової дисципліни;
- методичні уміння викладати навчальну дисципліну і розвивати мисленнєві здібності учнів;
- розуміння психологічних і дидактичних особливостей навчання й розвитку учнів;
- адаптаційні знання, які дають можливість учителю приймати контекстуально доцільні рішення, враховуючи потреби учнів;
- уміння організувати навчальну діяльність школярів із залученням до неї всіх без винятку учнів;
- готовність до професійного й особистісного зростання;
- ефективна співпраця з колегами і батьками учнів.

Нам імпонують дослідження, які не обмежуються простим перерахуванням критеріїв професійної діяльності вчителя, а створюють системну модель оцінювання, визначаючи групи чи кластери критеріїв і показники до кожного з них.

Так, дослідниця С. Іванова (2010) зазначає, що один з найбільш розповсюджених підходів – це поділ критеріїв професіоналізму на дві групи: об'єктивні критерії – ті, що характеризують відповідність спеціаліста вимогам професії, та суб'єктивні критерії, що характеризують ступінь відповідності професії вимогам спеціаліста.

С. Іванова (2010) створює власну систему оцінювання професійної компетентності вчителів біології, виокремлюючи три критерії оцінки та формулюючи їх показники:

- *когнітивний критерій* (наявність у вчителя біології системних знань предмета, психолого-педагогічних і методичних знань, теорії сталого розвитку);
- *операційно-діяльнісний критерій* визначається такими показниками: комунікативні і методичні професійні уміння, що включають уміння аналізувати стан власної комунікативної компетентності, уміння формувати її в учнів, уміння застосовувати інтерактивні освітні технології на уроках біології, наявність критичного мислення і уміння розвивати його в учнів;
- *результативно-рефлексивний критерій*, що передбачає набуття навичок оцінки та самооцінки власної професійної діяльності та розвитку особистісних якостей для

подальшого їх удосконалення, самоствердження і самореалізації; уміння контролювати й аналізувати процес і результати діяльності учнів.

Схожою є система оцінювання професійної компетентності вчителів біології, обґрунтована С. Рябченко (2016):

- *когнітивний критерій* (сформованість стійких знань зі змісту предмету біології, методики її викладання; уміння використовувати теоретичні знання у практичній діяльності тощо);
- *діяльнісний критерій* (уміння використовувати інформаційні технології; контролювати і оцінювати власну діяльність, виявляти ступінь володіння професійними уміннями та навичками тощо);
- *мотиваційний критерій* (наявність вираженої мотивації до занять професійною діяльністю; високий ступінь усвідомлення важливості та специфіки потреб діяльності вчителя біології).

М. Леврінц (2019), аналізуючи зарубіжний досвід, а саме умови ефективності професійної діяльності вчителів і чинники, які впливають на якість праці педагогів у США, обґрунтовує комплексну модель оцінювання ефективності професійної діяльності вчителя, що поєднує особистісну, діяльнісну і результативну площини, для кожної з яких обґрунтовано контекстуальні показники.

Особистісна вертикаль включає професійні знання і вміння, особистісні характеристики, мотиваційну сферу, професійно значимі якості, а також освітній і компетентнісний рівні педагога. *Діяльнісна* вертикаль відбиває впровадження складників особистісної вертикалі в освітній процес та процес їхнього впливу на навчальну діяльність учнів. *Результативна* вертикаль стосується здатності педагога впливати на навчальну успішність учнів. У вимірюванні ефективності педагогічної діяльності американських учителів, як вважає М. Леврінц (2019), результативна вертикаль є визначальною, хоча оцінювання перших двох кластерів теж можливе. Зазначимо, що ми вважаємо оцінювання на основі результатів навчання здобувачів освіти лише однією з моделей оцінювання професійної діяльності вчителя (хоч і дуже розповсюдженою), яка має свої недоліки і неточності, тож більш ефективним, на нашу думку, є комплексний підхід, що базується на поєднанні різних методів оцінювання (Ващенко, 2024).

У контексті нашого дослідження певний інтерес становить дослідження турецьких учених N. Konan, S. Yilmaz (2018), які не лише запропонували 10 критеріїв оцінювання професійної діяльності і визначили 5 показників до кожного з них, а й провели опитування 188 вчителів початкової, середньої та старшої шкіл Туреччини з метою дослідити ставлення педагогів до запропонованих критеріїв і ранжувати їх за 5-бальною шкалою. За результати ранжування в першу трійку респонденти вивели уміння демонструвати поведінку, яка відповідає професії вчителя; ефективно використовувати комунікативні уміння й навички спілкування та вміння ефективно використовувати методи і прийоми навчання. Істотної різниці у результатах за статтю, спеціальністю, стажем роботи у цьому дослідженні не спостерігалось.

Метою статті є виокремлення критеріїв оцінювання професійної діяльності вчителів біології, визначення показників цих критеріїв та дослідження ставлення вчителів біології як об'єкта оцінювання до запропонованих критеріїв оцінювання.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

На основі аналізу нормативно-правових документів, досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, власного педагогічного досвіду роботи нами розроблено критерії оцінювання професійної діяльності вчителя біології, а також показники до кожного з критеріїв. Навесні 2023 р. в Україні було проведено пілотне дослідження щодо ставлення вчителів різних предметів до критеріїв оцінювання їх педагогічної діяльності (Жук, Ващенко, 2024). Для досягнення мети нашого дослідження ми проаналізували відповіді 211

вчителів біології із Івано-Франківської та Хмельницької областей: 74 – з Івано-Франківської області та 137 – з Хмельницької. Опитування було організовано за допомогою Google Forms в онлайн-режимі. Серед респондентів 95% жінок; 41% працюють у міських школах. За педагогічним стажем до 5 років – 3%, до 10 – 7%, до 20 – 23 %, до 30 – 34%, понад 30 років – 33%. Поміж запитань щодо ставлення до моделей оцінювання було запитання, чи знайомі вчителі з критеріями оцінювання педагогічної діяльності. Переважна більшість педагогів (84,7%) переконані, що вони знайомі з критеріями оцінювання педагогічної діяльності.

Респондентам було запропоновано оцінити критерії і показники оцінювання професійної діяльності вчителя біології за 10-бальною системою. Результати опитування було нами ранжовано, і таким чином визначено ставлення опитаних учителів до важливості критеріїв оцінювання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розроблені нами критерії та показники оцінювання професійної діяльності вчителів біології закладів загальної середньої освіти охоплюють різні аспекти роботи вчителя: системні предметні знання біології, методичну грамотність, володіння системою об'єктивного оцінювання результатів навчальної діяльності учнів, наявність вираженої мотивації до професійної діяльності, здатності до комунікації, неперервного професійного розвитку та рефлексії. Дослідження останніх років звертають увагу на вміння вчителя використовувати інформаційні технології у професійній діяльності, тож вважаємо цей критерій важливим в оцінці роботи вчителя біології.

У Таблиці 1 наведений перелік розроблених нами критеріїв і показників, а також результати оцінювання критеріїв учителями, які взяли участь в опитуванні. Слід зазначити, що суттєвої різниці в результатах учасників дослідження за статтю, стажем роботи та місцем розташування школи не спостерігалось.

Таблиця 1

Рейтинг середніх оцінок критеріїв і показників оцінювання педагогічної діяльності вчителів біології

Критерії, за якими можна оцінити професійну діяльність вчителя біології	Показники, що характеризують відповідні критерії оцінювання професійної діяльності вчителя біології	Середні бали
Комунікативний	Створення комфортного мікроклімату в колективі	9,25
	Володіння способами конструктивного спілкування з учасниками освітнього процесу – учнями, їх батьками та колегами	8,9
	Уміння формувати комунікативну компетентність в учнів	8,5
Предметний	Знання вчителем біології своєї предметної галузі. Уміння продемонструвати розуміння загальної структури дисципліни	8,75
	Знання провідних ідей, на яких ґрунтується вивчення біології.	8,35
Методична майстерність	Уміння спланувати і провести урок біології, використовуючи ефективні навчальні стратегії та методи, інтерактивні педагогічні технології.	8,5
	Уміння навчати учнів застосовувати біологічні знання у практичній діяльності	8,5

	Уміння використовувати на уроках біології проектну і дослідницьку діяльність, технології критичного мислення, аналізу, синтезу, порівняння, та виокремлення причинно – наслідкових зв'язків у біологічних процесах	8,25
Самоосвітній	Уміння побудувати індивідуальну траєкторію неперервного професійного розвитку	8,5
	Уміння продемонструвати свою педагогічну майстерність, здатність поділитись власним досвідом	8,1
Результативність навчання	Володіння системою об'єктивного оцінювання результатів навчальної діяльності учнів, добирати коректний інструментарій, що відображає цілі та зміст навчальної програми з біології	8,45
	Уміння оцінювання результати навчальної діяльності учнів за успіхами школярів у дослідницькій роботі з біології, розробленні проектів, створення портфоліо	8,15
	Використання формульованого оцінювання на уроках біології.	7,8
Рефлексія, самооцінювання	Уміння оцінювати значення здобутих знань і професійного розвитку	8,6
	Уміння аналізувати та оцінювати процес і результат власної педагогічної діяльності, постійно здійснювати самооцінку, визначати траєкторію розвитку своєї майстерності	8,35
Мотиваційний	Наявність вираженої мотивації до професійної діяльності	8,3
	Високий ступінь усвідомлення важливості та специфіки потреб діяльності вчителя біології	8,2
Інформаційний	Уміння використовувати інформаційні технології у професійній діяльності	8,0
	Уміння інтегрувати новітні технології в навчальний процес, щоб зробити його більш ефективним та цікавим для учнів.	7,5
	Володіння навичками продуктивної роботи з великою кількістю інформації.	7,95
	Уміння критично ставитися до отриманої інформації, виробляти особистісні позиції у процесі здобуття знань	7,85

Складено автором самостійно

Ми також склали інтегральний рейтинг ставлення вчителів біології до критеріїв оцінювання педагогічної діяльності (Таблиця 2).

Привертає увагу той факт, що перше місце в рейтингу оцінок займає комунікативний критерій. Комунікація – важливе за своєю структурою утворення, багатогранний складний процес взаємодії між людьми. Для педагогів це не лише вид діяльності, але й умова і результат цієї діяльності. Це обмін не тільки інформацією, а й соціальним і особистим досвідом, емоціями і цінностями. Учителі, виконуючи різні соціальні ролі, постійно спілкуються з різними людьми і мусять адекватно оцінювати ситуацію і відповідати їй.

Інтегральний рейтинг критеріїв оцінювання педагогічної діяльності вчителів біології

№ у рейтингу	Критерії	Середні бали
1	Комунікативний	8,9
2	Предметний	8,6
3	Методичний	8,55
4	Самоосвітній	8,35
5	Результативність навчання	8,25
6	Рефлексія, самооцінювання	8,15
7	Мотиваційний	8,1
8	Інформаційний	7,7

Складено автором самостійно

Учителі біології, які брали участь в опитуванні, визначили комунікативний критерій як фундаментальний в оцінюванні професійної діяльності вчителів. Серед показників, що характеризують комунікативний критерій оцінювання професійної діяльності, вчителі біології надали перевагу створенню комфортного мікроклімату в колективі (Таблиця 1) – цей показник отримав найвищий бал з усіх показників (9,25). Ці результати узгоджуються з дослідженнями М. А. Flores, М. L. Derrington (2017), які вважають, що співпраця вчителів має ключове значення в оцінюванні вчителів у школі і поліпшенні якості навчання учнів.

Респонденти, що брали участь у нашому опитуванні, на другому і третьому місцях у рейтингу критеріїв оцінок розмістили предметні знання та методичну майстерність вчителя – знання ними своєї предметної галузі, провідних ідей, на яких ґрунтується вивчення біології, та умінь використовувати на уроках біології проектну і дослідницьку діяльність, технології критичного мислення, аналізу, синтезу, порівняння, а також виокремлення причинно-наслідкових зв'язків у біологічних процесах.

На важливості предметного і методичного критеріїв наголошували й інші дослідники: так, М. Pohlmann (2019), вивчаючи ставлення до критеріїв оцінювання майбутніх вчителів різних предметів, звернули увагу на те, що більшість з учасників дослідження надають перевагу теоретичним знанням предмета та умінням використовувати його в практичній діяльності.

Серед показників методичної майстерності вчителя найвищий бал (8,5) отримало умінь спланувати і провести урок біології, використовуючи ефективні навчальні стратегії та методи, інтерактивні педагогічні технології. Міжнародні дослідження підтверджують, що якісне планування уроку корелює з ефективним результатом проведення самого уроку (König et al, 2020). Отже, умінь планування уроку є важливим критерієм оцінювання професійної компетентності вчителя (Mutton et al., 2011; Carlson et al., 2019; Zaragoza et al., 2021, Zaragoza et al., 2023). Вчені L. Großmann, D. Krüger (2023), вивчаючи умінь планувати проведення уроків у вчителів природничих наук, наголошують на кореляції планування зі знаннями методології викладання природничих наук; знаннями предмету, умінями пояснити наукові визначення; знаннями термінів і понять, що мають ключове значення для вивчення природничих дисциплін; володінням методикою оцінювати результати навчання учнів (Таблиця 1).

Самоосвіта – це індивідуальна освітня діяльність людини. Цей критерій оцінювання за результатами опитування посів четверте місце. Серед показників, що характеризують самоосвітній критерій оцінювання професійної діяльності, вчителі біології достатньо високу оцінку надали уміню побудувати індивідуальну траєкторію неперервного професійного розвитку (8,5). Проте умінь продемонструвати свою педагогічну майстерність, здатність поділитись власним досвідом, вважаємо, недостатньо оцінено респондентами (8,1). Можна

припустити, що на це вплинула недостатньо сформована в школі культура професійних стосунків, заснованих на довірі, підтримці та співпраці.

На п'яте місце в ранжуванні критеріїв оцінювання професійної діяльності респонденти поставили уміння оцінювати результативність навчання. Хоча інтегральний результативний критерій склав 8,25 балів, показник «використання формульованого оцінювання на уроках біології» отримав найменший бал з усіх пунктів опитування – 7,8 балів. На нашу думку, це свідчить про недостатнє розуміння опитаними вчителями значення формульованого оцінювання для підвищення якості викладання. Численні дослідження свідчать, що динамічний і безперервний характер формульованого оцінювання дозволяє вчителю супроводжувати, контролювати і скеровувати індивідуальний освітній процес учнів, надавати конструктивний зворотній зв'язок для їх підтримки. Формульоване оцінювання чітко орієнтує учнів щодо досягнення навчальних цілей, розширює їх можливості для самостійного навчання, готує їх до відповідальності за власну освітню траєкторію, а також зменшує напругу та стрес, пов'язані з оцінюванням, і надає пріоритет прогресу в процесі навчання, а не формальним оцінкам (Rodríguez Rincón et al., 2024; Bellido-García et al., 2024; Dávila Ramírez et al., 2024). R. Lane et al. (2019) зробили огляд і аналіз наукових досліджень щодо ефективності формульованого оцінювання за 50 років, від 1960-х до середини 2000-х рр. Дослідники зробили обґрунтований висновок про важливість формульованого оцінювання для ефективного навчання учнів і покращення якості освіти.

Звернемо увагу, що на шостому місці учасники дослідження розмістили критерій «здатність до самооцінювання». Оцінка вчителем власної професійної діяльності, виявлення її сильних та слабких сторін має важливе значення для осмислення досягнутого та проектування подальшого професійного розвитку. Ми звернули увагу на те, що і в дослідженні, проведеному нами в 2023 р., більшість учасників були переконані у тому, що оцінювання професійної діяльності вчителя варто здійснювати на основі самоаналізу і самооцінювання вчителя щодо результатів своєї діяльності (Жук, Ващенко, 2024).

Лише на сьомому місці наші респонденти розмістили мотиваційний критерій. Це дещо не відповідає певним дослідженням, які свідчать про особливе значення мотиваційного критерію оцінювання педагогічної діяльності вчителя. Так, D. Holzberger et al. (2016) на основі емпіричних даних доводять, що внутрішня мотиваційна орієнтація вчителів корелює зі сприятливими результатами педагогічної діяльності; вчителі з високим педагогічним ентузіазмом демонструють професійну поведінку вищої інтенсивності, а також краще викладання. Внутрішня мотивація також сприяє задоволенню вчительською роботою (Flores, Derrington, 2015). Саме на мотивації вчителя до самореалізації ґрунтується його бажання займатися самоосвітою.

Останнє місце в рейтингу критеріїв оцінок займає інформаційний критерій. На нашу думку, його значення недооцінено вчителями біології. Адже вчитель постійно працює з різною інформацією – від шкільного підручника до наукових журналів, особливо тепер, у час поширення інформаційних технологій. Комп'ютер та інтернет значно підвищили ефективність викладацької діяльності, а також збільшили можливості самоосвіти вчителя. Проте продуктивна робота з інформацією передбачає розвинені уміння критично і творчо мислити, наявність аналітичних, прогностичних умінь у засвоєнні інформації та застосуванні її в професійній діяльності. На жаль, ці показники отримали порівняно невисокі бали. На перше місце серед показників інформаційного критерію вчителі біології поставили уміння використовувати інформаційні технології у професійній діяльності, хоча це одна з найнижчих оцінок з усіх результатів (8,0) (Таблиця 1).

Слід зазначити певні обмеження нашого дослідження: вибірка нашого опитування не може гарантувати його репрезентативність, оскільки ми охопили тільки невелику частину генеральної сукупності вчителів біології. Отже, це обмеження могло вплинути на якість отриманих результатів.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної літератури, педагогічна практика та проведені дослідження дають підстави зробити висновок про надзвичайну важливість оцінювання професійної діяльності вчителів за допомогою критеріїв та показників, які дозволяють охарактеризувати рівень досягнення поставленої мети. У ході дослідження було виокремлено вісім критеріїв оцінювання професійної діяльності вчителів біології: інформаційний, предметний, методичний, мотиваційний, самоосвітній, результативність навчання, здатність до самооцінювання. До кожного з них розроблені показники, що включають основні сутнісні ознаки критерію. На основі проведеного дослідження було вивчено питання щодо ставлення вчителів біології як об'єкта оцінювання до запропонованих критеріїв оцінювання. Рейтинг середніх оцінок критеріїв, що являє собою інтегральну характеристику ставлення вчителів біології до різних критеріїв та показників, свідчить, що педагоги, які брали участь в опитуванні, надали перевагу комунікативному, предметному та методичному критеріям. Недооціненими вчителями біології виявилися мотиваційний та інформаційний критерії, які в рейтингу оцінок педагогічної діяльності зайняли останні два місця. Причини недооцінки мотиваційного критерію, а також вплив мотивації вчителя на мотивацію навчальної діяльності учня можуть бути **предметом нашого подальшого дослідження**. Окрім того, потребує дослідження питання про необхідність переходу від практики оцінювання загальних якостей до оцінювання складників педагогічної майстерності вчителя. Під час оцінювання, вважаємо, повинен використовуватися інтегральний підхід до оцінки, коли оцінюється не лише результат педагогічної роботи, а й сам процес педагогічної діяльності.

Список використаної літератури

1. Бирка М. Ф. Теоретико-методичні основи побудови критеріальної бази для оцінювання рівня професійного розвитку вчителів природничо-математичних дисциплін. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 156. С. 29–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2017_156_5 (дата звернення: 14.01.2025).
2. Ващенко Л. Оцінювання професійної діяльності педагогічних кадрів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2024. № 3 (80). С. 138–148. DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2024.3.12>
3. Державний стандарт профільної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 851. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
4. Енциклопедія освіти / Головний редактор В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
5. Жук Ю. О., Ващенко Л. С. Оцінювання педагогічної діяльності вчителів: пілотне дослідження. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 3. С. 52–65. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-3-52-65>
6. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
7. Закон України «Про повну загальну середню освіту». 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/lavs/show/463-20/> (дата звернення: 15.01.2025).
8. Іванова С. В. Критерії та показники розвитку професійної компетентності вчителів біології в закладах післядипломної педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 52. С. 152–156. <http://eprints.zu.edu.ua/4463/> (дата звернення: 14.01.2025).
9. Леврінц М. Умови ефективності професійної діяльності вчителів у США. *Збірник наукових праць Уманського педагогічного університету*. 2019. № 3. С. 110–119. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.3.2019.190339>
10. Линник Ю. Структура та способи оцінки рівня розвитку професійної компетентності вчителів природничих спеціальностей. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди»*. 2013. № 28 (2). С. 170–177.
11. Про деякі питання здійснення огляду (контролю) у сфері загальної середньої освіти». Наказ МОН від 30.04.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0809-21#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
12. Рябченко С. Критерії визначення рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх вчителів біології. *Витоки педагогічної майстерності*. 2016. № 18. С. 297–301. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7730> (дата звернення: 15.01.2025).

13. Bellido-García R. S., Venturo-Orbegoso C. O., Cruzata-Martínez A., Sarmiento-Villanueva E. B., Corro-Quipe J., & Rejas-Borjas L. G. Involvement of the student in their learning: Effects of formative assessment on competency development. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*. 2024. № 20 (5). DOI: <https://doi.org/10.29333/ejmste/14453>
14. Bursalioğlu Z. Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. Ankara: Pegem Akademi, 2013. 256 s.
15. Carlson J. et al. The Refined Consensus Model of Pedagogical Content Knowledge in Science Education. *Repositioning Pedagogical Content Knowledge in Teachers' Knowledge for Teaching Science* / Hume, A., Cooper, R., Borowski, A. (Eds.). Singapore: Springer, 2019. P. 77–94. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-13-5898-2_2
16. Darling-Hammond L. *Getting teacher evaluation right*. New York: Teachers College Press, 2013. 192 p.
17. Dávila Ramírez J. R., Huertas Martínez J. A. Formative evaluation and quality of feedback: design and validation of scales for school teachers. *Educación XXI*. 2024. № 27 (2). P. 167–194. DOI: <https://doi.org/10.5944/educxx1.38283>
18. Flores M. A., Derrington M. L. School principals' views of teacher evaluation policy: lessons learned from two empirical studies. *International Journal of Leadership in Education*. 2015. Vol. 20 (4). P. 416–431. DOI: <https://doi.org/10.1080/13603124.2015.1094144>
19. Großmann L., Krüger D. Assessing the quality of science teachers' lesson plans: Evaluation and application of a novel instrument. *Science Education*. 2024. № 108 (1). P. 153–189. DOI: <https://doi.org/10.1002/sce.21832>
20. Holzberger D., Philipp A., Kunter M. Ein Blick in die Black-Box. Wie der Zusammenhang von Unterrichtsenthusiasmus und Unterrichtshandeln bei angehenden Lehrkräften erklärt werden kann. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie*. 2016. № 48 (2). P. 90–105. DOI: <https://doi.org/10.1026/0049-8637/a000150>
21. Konan N., Yılmaz S. Teachers' Views on Teacher Performance Assessment: A Mixed Method Research. *Milli Eğitim Dergisi*. 2018. № 47. P. 137–160. URL: https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/39923/473428#article_cite (дата звернення: 15.01.2025).
22. König J., Bremerich-Vos A., Buchholtz C., Fladun I., Glutsch N. Pre-service teachers' generic and subjectspecific lesson-planning skills: On learning adaptive teaching during initial teacher education. *European Journal of Teacher Education*. 2020. № 43 (2). P. 131–150. DOI: <https://doi.org/10.1080/02619768.2019.1679115>
23. Lane R., Parrila R., Bower M... Skrebneva I. Formative Assessment Evidence and Practice: Literature Review. Melbourne: AITSL, 2019. 174 p.
24. Maxwell J. A. Expanding the history and range of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*. 2016. № 10 (1). P. 12–27. DOI: <https://doi.org/10.1177/1558689815571>
25. Mutton T., Hagger H., Burn K. Learning to plan, planning to learn: The developing expertise of beginning teachers. *Teachers and Teaching*. 2011. № 17 (4). P. 399–416. DOI: <https://doi.org/10.1080/13540602.2011.580516>
26. Pohlmann, M. (2019). Förderung ethischer Bewertungskompetenz: Der Einfluss ausgewählter Lerngelegenheit auf die inhaltliche Ausdifferenzierung und die Kohärenz der Komponenten des fachdidaktischen Wissens von Biologielehrkräften. Oldenburg: Oldenburger Online-Publikations-Server, 2019. 456 p.
27. Rodríguez Rincón Y., Munárriz A., Magreñán Ruiz A. A new approach to continuous assessment: Moving from a stressful sum of grades to meaningful learning through self-reflection. *International Journal of Management Education*. 2024. № 22 (3). Art. 101072. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2024.101072>
28. Zaragoza A., Seidel T., Hiebert J. Exploring preservice teachers' abilities to connect professional knowledge with lesson planning and observation. *European Journal of Teacher Education*. 2021. № 47 (1). P. 120–139. DOI: <https://doi.org/10.1080/02619768.2021.1996558>
29. Zaragoza A., Seidel T., Santagata R. Lesson analysis and plan template: Scaffolding preservice teachers' application of professional knowledge to lesson planning. *Journal of Curriculum Studies*. 2023. № 55 (2). P. 138–152. DOI: <https://doi.org/10.1080/00220272.2023.2182650>

References

- Byrka, M. F. (2017). Teoretiko-metodichni osnovi pobudovi kriterialnoyi bazi dlya ocynuyannya rivnya profesijnogo rozvitku vchiteliv prirodnicho-matematichnih disciplin [Theoretical and methodological foundations of building a criterion base for assessing the level of professional development of teachers of natural and mathematical disciplines]. *Naukovi zapiski Kirovogradskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Volodimira Vinnichenka. Seriya: Pedagogichni nauki*, 156, 29–35. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2017_156_5
- Vaschenko, L. (2024). Ocynuyannya profesijnoyi diyalnosti pedagogichnih kadriv: vitchiznyanij ta zarubizhnij dosvid [Assessment of the professional activity of pedagogical personnel: domestic and foreign experience]. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, 3 (80), 138–148. <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2024.3.12>

- Derzhavnij standart profilnoyi serednoyi osviti. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 25 lipnya 2024 r. № 851 [State Standard of Specialized Secondary Education. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 25, 2024, No. 851]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text>
- Kremen, V. H. (Ed.) (2021). *Enciklopediya osviti [Encyclopedia of education]*. Yurinkom Inter.
- Zhuk, Ю., & Vashchenko, L. (2024). Ocinyuvannya pedagogichnoyi diyalnosti vchiteliv: pilotne doslidzhennya [Evaluation of Teachers' Pedagogical Activity: Pilot Study]. *Ukrainian Educational Journal*, 3, 52–65. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-3-52-65>
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine On Higher Education] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine On Education] (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Ivanova, S. V. (2010). Kriteriyi ta pokazniki rozvitku profesijnoyi kompetentnosti vchiteliv biologiyi v zakladah pislyadiplomnoyi pedagogichnoyi osviti [Criteria and indicators of the development of professional competence of biology teachers in institutions of postgraduate pedagogical education]. *Visnik Zhitomirskogo derzhavnogo universitetu imeni Ivana Franka*, 52, 152–156. <http://eprints.zu.edu.ua/4463/>
- Levrants, M. (2019). Umovi efektnosti profesijnoyi diyalnosti vchiteliv u SShA [Teacher Effectiveness Factors in the USA]. *Collection of Scientific Papers of Uman State Pedagogical University*, 3, 110–119. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.3.2019.190339>
- Lynnyk, Yu. (2013). Struktura ta sposobi ocinki rivnya rozvitku profesijnoyi kompetentnosti vchiteliv prirodnicnih specialnostej [Structure and methods of assessing the level of development of professional competence of teachers of natural sciences]. *Gumanitarnij visnik Derzhavnogo vishogo navchalnogo zakladu «Pereyaslav-Hmelnickij derzhavnij pedagogichnij universitet imeni G. S. Skovorodi»*, 28 (2), 170–177.
- Pro deyaki pitannya zdijsnennya oglyadu (kontrolyu) u sferi zagalnoyi serednoyi osviti». Nakaz MON vid 30.04.2021 roku [On some issues of conducting an inspection (control) in the field of general secondary education. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated April 30, 2021]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0809-21#Text>
- Ryabchenko, S. (2016). Kriteriyi viznachennya rivniv sformovanosti profesijnoyi kompetentnosti majbutnih vchiteliv biologiyi [Criteria for determining the levels of professional competence of future biology teachers]. *The Sources of Pedagogical Skills*, 18, 297–301. <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7730>
- Bellido-García, R. S., Venturo-Orbegoso, C. O., Cruzata-Martínez, A., Sarmiento-Villanueva, E. B., Corro-Quispe, J., & Rejas-Borjas, L. G. (2024). Involvement of the student in their learning: Effects of formative assessment on competency development. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 20 (5). <https://doi.org/10.29333/ejmste/14453>
- Bursalhoğlu, Z. (2013). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Pegem Akademi.
- Carlson, J. et al. (2019). The Refined Consensus Model of Pedagogical Content Knowledge in Science Education. In A. Hume, R. Cooper, A. Borowski (Eds.), *Repositioning Pedagogical Content Knowledge in Teachers' Knowledge for Teaching Science* (pp. 77–94). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-13-5898-2_2
- Darling-Hammond, L. (2013). *Getting teacher evaluation right*. Teachers College Press.
- Dávila Ramírez, J. R., Huertas Martínez, J. A. (2024). Formative evaluation and quality of feedback: design and validation of scales for school teachers. *Educación XXI*, 27 (2), 167–194. <https://doi.org/10.5944/educxx1.38283>
- Flores, M. A. & Derrington, M. L. (2017). School principals' views of teacher evaluation policy: lessons learned from two empirical studies. *International Journal of Leadership in Education*, 20 (4), 416–431. <https://doi.org/10.1080/13603124.2015.1094144>
- Großmann, L., Krüger, D. (2024). Assessing the quality of science teachers' lesson plans: Evaluation and application of a novel instrument. *Science Education*, 108 (1), 153–189. <https://doi.org/10.1002/sce.21832>
- Holzberger, D., Philipp, A., & Kunter, M. (2016). Ein Blick in die Black-Box. Wie der Zusammenhang von Unterrichtsenthusiasmus und Unterrichtshandeln bei angehenden Lehrkräften erklärt werden kann. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie*, 48 (2), 90–105. <https://doi.org/10.1026/0049-8637/a000150>
- Konan, N., & Yılmaz, S. (2018). Teachers' Views on Teacher Performance Assessment: A Mixed Method Research. *Milli Eğitim Dergisi*, 47, 137–160. https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/39923/473428#article_cite
- König, J., Bremerich-Vos, A., Buchholtz, C., Fladung, I., & Glutsch, N. (2020). Pre-service teachers' generic and subjectspecific lesson-planning skills: On learning adaptive teaching during initial teacher education. *European Journal of Teacher Education*, 43 (2), 131–150. <https://doi.org/10.1080/02619768.2019.1679115>
- Lane, R., Parrila, R., Bower, M... Skrebneva, I. (2019). *Formative Assessment Evidence and Practice: Literature Review*. AITSL.
- Maxwell, J. A. (2016). Expanding the history and range of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 10 (1) 12–27. <https://doi.org/10.1177/1558689815571>
- Mutton, T., Hagger, H., & Burn, K. (2011). Learning to plan, planning to learn: The developing expertise of beginning teachers. *Teachers and Teaching*, 17 (4), 399–416. <https://doi.org/10.1080/13540602.2011.580516>

- Necdet KONAN, Salih YILMAZ. Millo Eğitim Sayı 219 Yaz/201 2018 This study was submitted as oral presentation at 26th International Educational Sciences Congress in Antalya between 20-23
- Pohlmann, M. (2019). *Förderung ethischer Bewertungskompetenz: Der Einfluss ausgewählter Lerngelegenheit auf die inhaltliche Ausdifferenzierung und die Kohärenz der Komponenten des fachdidaktischen Wissens von Biologielehrkräften*. Oldenburger Online-Publikations-Server.
- Rodríguez Rincón, Y., Munárriz, A., Magreñán Ruiz, A. (2024), A new approach to continuous assessment: Moving from a stressful sum of grades to meaningful learning through self-reflection. *International Journal of Management Education*, 22 (3), 101072. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2024.101072>
- Zaragoza, A., Seidel, T., & Hiebert, J. (2021). Exploring preservice teachers' abilities to connect professional knowledge with lesson planning and observation. *European Journal of Teacher Education*, 47 (1), 120–139. <https://doi.org/10.1080/02619768.2021.1996558>
- Zaragoza, A., Seidel, T., & Santagata, R. (2023). Lesson analysis and plan template: Scaffolding preservice teachers' application of professional knowledge to lesson planning. *Journal of Curriculum Studies*, 55 (2), 138–152. <https://doi.org/10.1080/00220272.2023.2182650>

Стаття надійшла до редакції 17.12.2024

Прийнято до друку 27.03.2025

CRITERIA AND INDICATORS FOR EVALUATING THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF BIOLOGY TEACHERS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Lidiia Vashchenko

<https://orcid.org/0000-0002-0637-2142>

PhD in Pedagogy, Senior Researcher,
Senior Researcher at the Department
of Monitoring and Quality Assessment of General Secondary Education,
Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine,
52-D Sichovykh Striltsiv Str., 04053 Kyiv, Ukraine,
vaschenko_ls@ukr.net

This study identifies criteria for evaluating the pedagogical activity of biology teachers in secondary education institutions: informational, subject-based, methodological, motivational, self-educational, learning effectiveness, and self-assessment ability. Indicators have been developed for each of them, which include the main essential features of the criterion. The results of a study of the attitude of biology teachers, as an object of evaluation, to the proposed criteria and evaluation indicators are highlighted. The data were collected using an online survey. It was found that teachers who participated in the survey preferred communicative, subject-based, and methodological criteria for evaluating pedagogical activity. Motivational and informational criteria were underestimated, which took the last two places in the rating of assessments. The results of the study made it possible to draw conclusions about the need to use an integrated approach to assessment when assessing pedagogical skills, when not only the result of pedagogical work is evaluated, but also the process of pedagogical activity itself. This explains the need for further research into the need to move from the practice of assessing general qualities to assessing the components of a teachers' pedagogical skills when evaluating a teacher's work.

Keywords: biology teacher, communication skills, evaluation of teacher's pedagogical activity, evaluation criteria, evaluation indicators, methodological skills, professional competence of biology teachers.